

Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

VECHTSTREEK
VENEN⁺

december, 2017
Update: 23-1-2019

Inhoudsopgave:

Doel en functie van meldcode	3
Stappenplan Meldcode Vechtstreek en Venen	4
Toelichting bij de stappen	5
Verantwoordelijkheden per functie	9
Bijlage 1. Belangrijke instellingen met adresgegevens algemeen:	11
Bijlage 2. Definitie van kindermishandeling en huiselijk geweld	12
Bijlage 3. Belangrijke instellingen met telefoonnummers Stichtse Vecht en Ronde Venen.	16
Bijlage 4. Signalen kindermishandeling kinderen 4 t/m 12 jaar	18
Bijlage 5. Gespreksvoering	21
Bijlage 6. Dossiervorming	26
Bijlage 7. Formulier intern overleg bij signalen kindermishandeling	27
Bijlage 8. Een professionele houding naar de betrokken leerling/gezin	29
Bijlage 9. Dossiervorming	31
Bijlage 10. Bronvermelding	33

Doel en functie van meldcode

Jaarlijks zijn vele kinderen slachtoffer van kindermishandeling. Uit onderzoek blijkt dat begeleiders die met een meldcode werken 3 maal zo vaak ingrijpen dan collega's die hier niet mee werken. Doel van de meldcode is het beschermen van kinderen en het ondersteunen van leraren en overig personeel bij het omgaan met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling. Gebruik van een meldcode zorgt voor de noodzakelijke objectiviteit en zorgvuldigheid.

Wat betekent de Meldcode voor het onderwijs?

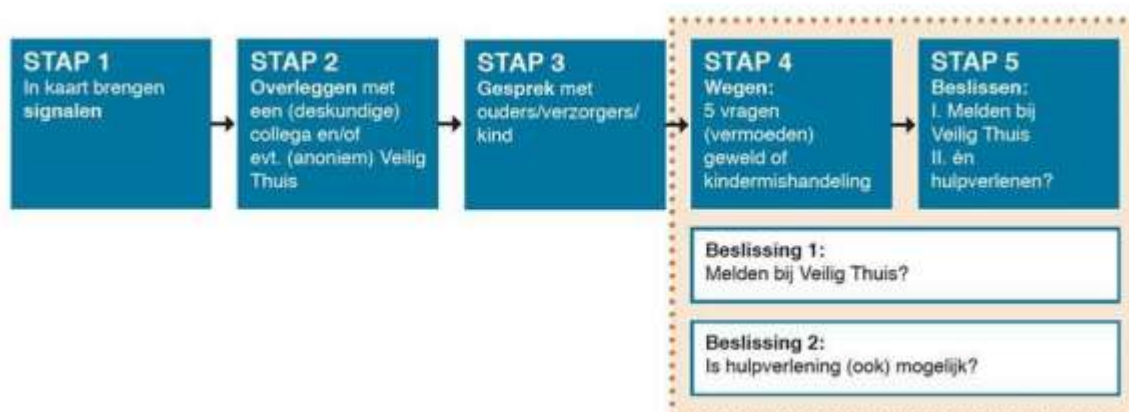
Scholen die vermoeden dat een leerling wordt mishandeld, moeten vanaf 1 juli 2013 met een meldcode werken. Het wetsvoorstel 'Verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' is die datum in werking getreden. Scholen dienen een Meldcode te hebben waarin beschreven staat hoe de professional omgaat met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling, dit is een protocol met een stappenplan. In de meldcode dient te staan wie wanneer wat en op welke wijze doet en bevat een signalenlijst en gesprekshandleiding. Ook registratie- en dossiervorming, de rollen en verantwoordelijkheden en een sociale kaart maken deel uit van de meldcode. Naast het implementeren van de meldcode dient de organisatie het gebruik en kennis van de meldcode te bevorderen. De Wet Meldcode verplicht iedere beroepskracht om deskundigheid op te bouwen en op peil te houden. Het is van belang dat alle scholen binnen de vereniging Vechtstreek en Venen één keer per jaar de meldcode presenteren op de teamvergadering; dit is de verantwoordelijkheid van de IB-er.

Een meldcode beschrijft in 5 stappen wat professionals moeten doen bij vermoedens van geweld. De Vereniging Vechtstreek en Venen heeft een eigen meldcode opgesteld met daarin in ieder geval de 5 stappen.

Het afwegingskader is bedoeld voor beroepsgroepen die onder de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling vallen. Per 1 januari 2019 zijn professionals verplicht te werken met een afwegingskader in stap 5 van de Meldcode. Een afwegingskader ondersteunt een beroepskracht met vermoedens van huiselijk geweld en/of kindermishandeling in stap 5 van een meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld bij:

- het beslissen of een melding noodzakelijk is en
- het beslissen of het zelf bieden of organiseren van hulp (óók) mogelijk is.

<https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Het-afwegingskader-in-de-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling.pdf>

Stappenplan Meldcode Vechtstreek en Venen

DE 5 STAPPEN VAN DE MELDCODE

Stap 0

Verwijsindex invullen

Stap 1

In kaart brengen van signalen

- Observeer welke signalen de leerling afgeeft.
- Kindcheck
- Onderzoek naar onderbouwing en noteer in ParnasSys (zie bijlage 9).
- Overleg met duo-partner of collega die het kind of gezin kent.
- Overleg met intern begeleider
- Gesprek met ouders en/of kind: delen van de zorg
- Blijf werken aan de vertrouwensrelatie met het kind
- Bepaal een tijdslimiet voor deze fase
- Gebruik “formulier intern overleg bij signalen kindermishandeling” (zie bijlage 7)

Stap 2

Collegiale consultatie en zo nodig raadplegen van Veilig Thuis (0800-2000)

- Intern zorgteam bespreekt de zorgen
- Intern zorgteam stelt een stappenplan vast en verdeelt taken
- Intern begeleider of locatieleider kan advies vragen bij Veilig Thuis

Stap 3

Gesprek met ouders. Leerkracht samen met zijn/haar duo-partner, intern begeleider of directielid: delen van de zorg

- Tip voorbeeldzin: “U neemt onze zorg niet weg...”

Stap 4

Weeg aard en ernst van het huiselijk geweld of de kindermishandeling

Stap 5

Beslissen:

1. Melding bij Veilig Thuis
2. Is hulpverlening (ook) mogelijk

Toelichting bij de stappen

Voor meer informatie zie ook: www.meldcode.nl of <http://www.handelingsprotocol.nl/bo-utrecht>

Stap 0 Invullen van de verwijsindex

Een verwijsindex is een systeem waarin hulpverleners, leerkrachten en andere professionals een signaal afgeven als zij zich zorgen maken over de (thuis)situatie, het gedrag en/of de ontwikkeling van kinderen en jongeren tussen de 0 en 23 jaar. Elke gemeente in Nederland is verplicht aangesloten bij de landelijke verwijsindex. Het doel van de verwijsindex is:

- Dat professionals die bij hetzelfde kind/ jongere betrokken zijn eerder met elkaar in contact komen.
- De hulp aan kind / professionel beter af te stemmen door eerdere informatie uitwisseling.
- Dat kinderen / jongeren waar zorgen over bestaan sneller in beeld komen bij hulpverlenende instanties.

Als je zelf geen toegang hebt tot de verwijsindex, bespreek dan een registratie in de Verwijsindex met degene binnen je organisatie die wel geautoriseerd is.

Je moet ouders of jeugdige altijd informeren over registratie in de Verwijsindex. De daadwerkelijke registratie doe je dus pas na stap 3 van de Meldcode. Voor meer informatie en handleiding <http://www.handreikingmelden.nl/>

Stap 1 Breng signalen in kaart: Signalen van kindermishandeling of huiselijk geweld

- Observeer welke signalen de leerling afgeeft (maak gebruik van de signalenlijst)
- Onderzoek naar onderbouwing
- Overleg met duo-partner of collega die het kind of gezin kent.
- Overleg met intern begeleider
- Intern begeleider roept het zorgteam bij elkaar
- Blijf werken aan de vertrouwensrelatie met het kind
- Leg alle gegevens vast in het leerlingdossier
- Bepaal een tijdslimiet voor deze fase

Toelichting bij **dossiervorming**:

Het is van belang dat de volgende gegevens worden vastgelegd in het leerlingdossier.

Vermeld altijd:

- Datum, plaats, situatie en aanwezigen betreffende de signalen die je ziet, hoort, kortom: wanneer, waar, wie? (tip: noteer ook "losse" gesprekjes in ParnasSys)
- Signalen die duidelijk maken welke zorgen worden gezien, gehoord of geroken; dit gezien vanuit leerkracht/klassenassistent/intern begeleider/schoolmaatschappelijk werk/iedereen die met het kind werkt.
- Signalen die een vermoeden van huiselijk geweld of kindermishandeling bevestigen of ontcrachten, zoals blauwe plekken, verhalen waar kinderen mee op school komen, gedragingen etc.
- De contacten die er zijn geweest over de signalen; is het met ouders besproken, door wie, wat was de reactie, eventueel overleg met SMW of IB
- Stappen die er worden gezet naar aanleiding hiervan
- De afwegingen en besluiten die genomen worden moeten worden genoteerd.
- Vervolg aantekeningen over het verloop van alle contacten.

Kindcheck:

De kindcheck houdt in dat je nagaat of er kinderen in het gezin zijn en inschat of zij veilig zijn. De Kindcheck helpt je om oudersignalen in kaart te brengen en vergroot de mogelijkheden om kindermishandeling te signaleren. Beantwoordt de vraag: Kan de ouder (gezien zijn eigen problemen) ervoor zorgen dat zijn/ haar kinderen veilig opgroeien? Heb je twijfels over de veiligheid van de kinderen? Dan doorloop je de stappen van de meldcode. Je legt eerst vast door welke signalen bij de ouder je twijfelt over de veiligheid van de kinderen. Daarna volg je de verdere stappen van de meldcode die ervoor zorgen dat er ook verder onderzoek plaatsvindt en dat er, zo nodig, passende hulp komt.

De signalen moeten zo feitelijk mogelijk worden opgeschreven. Er moet uitdrukkelijk worden vermeld of het over feiten gaat of over hypothesen of veronderstellingen. Ook moet later worden aangegeven of deze worden bevestigd of juist ontkracht.

Er moet altijd een bron worden vermeld als er informatie komt die van derden afkomstig is, bijvoorbeeld een familielid, taxichauffeur, etc.

Leg diagnoses alleen vast als ze zijn gesteld door een medewerker die hierin geschoold is.

Houd rekening met het feit dat signalen niet altijd op kindermishandeling hoeven te wijzen. Een kind kan blauwe plekken hebben als gevolg van een ziekte of een kind kan gedrag vertonen dat het gevolg is van iets anders dan kindermishandeling. Voorzichtigheid is geboden en met name collegiale consultatie kan verhelderend werken.

Stap 2 Collegiale consultatie en zo nodig raadplegen van Veilig Thuis

- Intern zorgteam bespreekt de zorgen
- Intern zorgteam stelt een stappenplan vast en verdeelt taken
- Intern begeleider of locatieleider kan advies vragen bij Veilig Thuis

Toelichting:

Vraag advies aan collega's of Veilig Thuis, www.samen-veilig.nl Collegiale consultatie is van groot belang om oordelen niet eenzijdig te laten zijn. Als we er dan vervolgens niet uitkomen kunnen medewerkers van Veilig Thuis meedenken of de zorgen terecht zijn en zij kunnen ook tips en adviezen geven. Zorgvuldig handelen vereist dat je nagaat of je advies aan Veilig Thuis moet vragen. Voor het vragen van een anoniem advies hoef je geen toestemming van ouders te hebben. Op naam van adviesvrager wordt een vermelding gemaakt bij het Veilig Thuis zodat het wel is terug te vinden.

Noodsituatie

Bij acuut en zodanig ernstig geweld dat de leerling of een gezinslid onmiddellijk moet worden beschermd is sprake van een noodsituatie. Als na advies bij Veilig Thuis blijkt dat op basis van de signalen onmiddellijke actie is geboden, dan kun je zo nodig in hetzelfde gesprek een melding doen, zodat op korte termijn de noodzakelijke acties in gang kunnen worden gezet. Bij eerder-gerelateerd geweld en genitale verminkingen wordt er altijd met spoed een melding gedaan bij Veilig Thuis. Eventueel kan de politie gebeld worden in een noodsituatie.

Stap 3 Gesprek met ouders. Leerkracht samen met zijn/haar duo-partner, intern begeleider of directielid: delen van de zorg

Toelichting: Wat van belang is van het gesprek met ouders:

- 1) Leg de ouder het doel uit van het gesprek (zorgen over het kind)

- 2) Beschrijf de feiten die je hebt vastgesteld en de waarnemingen die je hebt gedaan (feiten dus niet ingekleurd, vooral het laatste is erg belangrijk).
- 3) Nodig de ouders uit om hierop een reactie te geven (vragen als: herkent u deze waarnemingen, hoe is de leerling thuis, hoe reageert de ouder hierop, hoe gaat opvoeden thuis, hoe gaat de ontwikkeling van de leerling en wat vinden ouders hiervan, hoe ervaart de ouder de rol van opvoeder/ouder?)
- 4) Kom pas na de reactie van ouders zo nodig en zo mogelijk met een interpretatie van wat jezelf hebt gezien, gehoord en waargenomen.
- 5) Leg het gesprek schriftelijk vast en laat het indien mogelijk ondertekenen door de ouders. Als dit niet wordt gewenst kan een niet getekend gespreksverslag worden gegeven.

Als de zorgen herkend worden door ouders kan samen gezocht worden naar een oplossing, zoals het inschakelen van hulp, handelingsadviezen voor thuis en in de klas.

Het is ook mogelijk dat de zorgen een andere oorzaak hebben. Als dit duidelijk is kan het traject worden afgesloten. De ouders en leerling kunnen dan binnen de zorgstructuur binnen of buiten school verder worden begeleid. Je kunt hierbij denken aan ingrijpende gebeurtenissen zoals ernstige ziekte, overlijden etc.

In uitzonderlijke gevallen hoeven signalen niet met ouders besproken te worden:

- als de veiligheid van de ouder, van jezelf of van het kind of een ander in het geding is
- als er een goede reden is te veronderstellen dat de ouder door dit gesprek het contact met jou zal verbreken en de school zal verlaten.

In deze situaties kan bij Veilig Thuis melding worden gedaan zonder de ouders hiervan tevoren op de hoogte te brengen.

Stap 4 Weeg aard en ernst van het huiselijk geweld of de kindermishandeling.

In stap 4 van een meldcode zal een beroepskracht de in de vorige stappen zorgvuldig verzamelde informatie wegen. Deze stap heeft als doel dat de beroepskracht het risico op huiselijk geweld en/of kindermishandeling inschat, evenals de aard en de ernst hiervan.

Uitgelicht: vijf vragen binnen het afwegingskader

1. Heb ik op basis van de stappen 1 t/m 3 een vermoeden van huiselijk geweld en/of kindermishandeling?
Nee : afsluiten en vastleggen in dossier.
Ja : door naar afweging 2
 2. Schat ik in op basis van de verzamelde informatie dat er sprake is van acute onveiligheid, structurele onveiligheid en/of onthulling?
Nee : ga verder met afweging 3
Ja : melden bij Veilig Thuis, de afwegingen 3 t/m 5 worden samen met Veilig Thuis doorlopen
 3. Ben ik in staat effectieve hulp te bieden/organiseren om de dreiging van (toekomstig) huiselijk geweld en/of kindermishandeling af te wenden?
Nee : melden bij Veilig Thuis
Ja : ga verder met afweging 4
 4. Aanvaarden de betrokkenen hulp om dreiging van (toekomstig) huiselijk geweld en/of kindermishandeling af te wenden en zijn zij bereid zich hiervoor in te zetten?
Nee : melden bij Veilig Thuis
Ja : hulp bieden of organiseren, ga verder met afweging 5
 5. Leidt de hulp binnen de gewenste termijn tot de noodzakelijke resultaten ten aanzien van de veiligheid en/of het welzijn (herstel) van alle betrokkenen?
Nee : (opnieuw) melden bij Veilig Thuis
Ja : hulp afsluiten met afspraken over het volgen van toekomstige (on)veiligheid met betrokkenen en samenwerkingspartners
-

Het met elkaar overleggen in het zorgteam, het MT (multidisciplinair team) van de vereniging Vechtstreek en Venen en/ of de jeugdarts van de GGD biedt voldoende aanknopingspunten om hier op de goede manier mee om te gaan. Bij twijfel kan altijd contact worden opgenomen met Veilig Thuis.

De verslaglegging die we aan het begin in stap 1 hebben genoemd is van groot belang bij het in kaart brengen van de signalen.

Over het algemeen kan worden gesteld: als je het in het zorgteam hebt besproken en alle disciplines hebben hiernaar gekeken, dan kan tot een eenduidig oordeel worden gekomen.

Stap 5 Beslissen

Stap 5 (beslissen) wordt in het verlengde van stap 4 (wegen) genomen en richt zich op de daadwerkelijke beslissing die genomen wordt aan de hand van de volgende 2 vragen:

- Is melden noodzakelijk? (sprake van acute onveiligheid, structurele onveiligheid of onthulling)
- Is zelf passende en toereikende hulp bieden of organiseren mogelijk?

Indien de eerste vraag met 'ja' wordt beantwoord, zoeken we voor het beantwoorden van de tweede vraag opnieuw contact met Veilig Thuis. Zij worden betrokken bij het vaststellen van de hulp en eventuele voorwaarden hieraan. Dit om de ontwikkelingen te monitoren en de verantwoordelijkheid te delen. Daarnaast is de verwachting dat deze hulp veelal niet binnen onze mogelijkheden zal liggen.

Veilig Thuis is bereikbaar via tel.nr. 0800-2000 voor advies, overleg en melden. Schriftelijk melden gaat via het meldformulier: <http://www.samen-veilig.nl/crisis/schriftelijk-zorgen-melden/>
Meer informatie: www.samen-veilig.nl en www.vooreenveiligthuis.nl

Wat van groot belang is, dat de melding vooraf (voor insturen naar Veilig Thuis) met de ouders wordt besproken. Wanneer een leerling 12 jaar of ouder is, kun je de melding met het kind zelf bespreken.

Hierbij is van belang:

Leg uit waarom je van plan bent een melding te gaan doen en wat het doel daarvan is.

Vraag de leerling en/of ouder uitdrukkelijk om een reactie. Hiernaar wordt in het meldingsformulier gevraagd. In geval van bezwaren van de leerling en/of ouder, overleg op welke wijze je tegemoet kunt komen aan deze bezwaren en leg deze in het meldings document vast (bijvoorbeeld: reactie van ouder(s): er is maar één keer een klap uitgedeeld of dit verzint mijn kind maar).

Is dat niet mogelijk, weeg de bezwaren dan af tegen de noodzaak om de leerling of zijn gezinslid te beschermen tegen het geweld of de kindermishandeling. Betrek in de afweging de aard en de ernst van het geweld en de noodzaak om de leerling of zijn gezinslid door het doen van een melding daartegen te beschermen (voorbeeld: angst voor eegerelateerd geweld).

Doe een melding indien naar je oordeel de bescherming van de leerling of zijn gezinslid de doorslag moet geven.

Je kunt afzien van contacten met de leerling en/of ouder over de zorgmelding als:

Als de veiligheid van de leerling die van jezelf of die van een ander in het geding is of

Als je een goede reden hebt om te veronderstellen dat de leerling en/of ouder daardoor het contact met school/contactpersoon uit school zal verbreken.

Binnen de organisatiestructuur van de school is de locatieleider eindverantwoordelijk, eventueel in samenwerking met de verenigingsdirecteur. De contactpersoon voor de organisatie met het Veilig Thuis of andere organisaties kan de intern begeleider of de locatieleider zijn.

Als er sprake is van bedreiging of stalking van de leerkracht, ib-er en/ of locatieleider/ directie wordt de verantwoordelijkheid op bovenschools niveau overgenomen. Er wordt bijvoorbeeld aangifte gedaan bij de politie.

Verantwoordelijkheden per functie

Je bent:

conciërge, klassenassistent, administratief medewerker, overblijfskracht of medewerker buitenschoolse opvang.

Dat betekent dat je een signaleringsverantwoordelijkheid hebt.

Dat houdt in dat je bij de eerste signalen van kindermishandeling of huiselijk geweld overlegt met collega's en informatie overdraagt.

De stappen van het handelingsprotocol gaan in vanaf het moment dat er signalen zijn. Signaleren wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de beroepshouding van alle beroepskrachten die binnen de school werkzaam zijn.

Om zorgvuldig te reageren moet je weten wat kindermishandeling en huiselijk geweld inhoudt en welke vormen er bestaan. Daarnaast moet je weten welke signalen je kunt koppelen aan een vermoeden van kindermishandeling of huiselijk geweld.

Stap 1 Signalering van kindermishandeling en huiselijk geweld

De stappen van het handelingsprotocol gaan in op het proces vanaf het moment dat er signalen zijn. Signaleren wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de beroepshouding van alle beroepskrachten die binnen het basisonderwijs werkzaam zijn.

Zo gezien is signalering geen stap in het stappenplan, maar een grondhouding die in ieder contact met kinderen en jongeren wordt verondersteld. De stappen in het handelingsprotocol wijzen je de weg als je meent dat er signalen zijn van huiselijk geweld of van kindermishandeling.

Je bent:

leerkracht of remedial teacher.

Dat betekent dat je een signalerings- en bespreekverantwoordelijkheid hebt.

Stap 1 Signalering van kindermishandeling en huiselijk geweld

De stappen van het handelingsprotocol gaan in op het proces vanaf het moment dat er signalen zijn. Signaleren wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de beroepshouding van alle beroepskrachten die binnen het basisonderwijs werkzaam zijn.

Zo gezien is signalering geen stap in het stappenplan, maar een grondhouding die in ieder contact met kinderen en jongeren wordt verondersteld. De stappen in het handelingsprotocol wijzen je de weg als je meent dat er signalen zijn van huiselijk geweld of van kindermishandeling.

Stap 2 Het communiceren over/bij vermoedens van kindermishandeling en huiselijk geweld

Bij je beroepsprofiel hoort - naast signalering - ook de verantwoordelijkheid om vermoedens van kindermishandeling of huiselijk geweld met ouders en kinderen bespreekbaar te maken. Dit houdt in dat je je vermoedens en signalen bespreekt met de intern begeleider en met het interne zorgteam binnen de school, dat je overlegt met (één of meer) deskundige collega's en/of dat je collegiaal advies vraagt bij Veilig Thuis.

Stap 3 Het gesprek aangaan

Na overleg met je collega's/team kan besloten worden dat jij zelf (of iemand anders of samen) het gesprek aangaat met het kind en zijn/haar ouders, waarbij je jullie zorgen bespreekbaar maakt.

Je bent:

IB-er, schoolpsycholoog, vertrouwenspersoon, locatieleider, directeur, bestuurslid.

Dat betekent dat je een signalerings-, bespreek- en handelingsverantwoordelijkheid hebt.

Als IB-er ben je het eerste aanspreekpunt binnen de school voor alle medewerkers die zich zorgen maken om een kind of die een vermoeden hebben van kindermishandeling of huiselijk geweld. Van jou wordt gevraagd om medewerkers hierover te woord te staan en hen te ondersteunen bij het in kaart brengen van en communiceren over de signalen/ vermoedens van kindermishandeling.

Als IB-er coördineer je het interne zorgteam. Nadat je signalen of vermoedens van kindermishandeling of huiselijk geweld hebt opgemerkt, roep je het interne zorgteam bij elkaar. Het interne zorgteam bestaat uit de IB-er / de locatieleider/ de betreffende leerkracht en nog twee andere betrokken medewerkers.

In dit protocol is de IB-er de centrale persoon wat betreft vermoedens van kindermishandeling of huiselijk geweld. De IB-er is verantwoordelijk voor het uitzoeken van vermoedens van kindermishandeling, het in gang (laten) zetten van hulp en waar nodig bescherming.

Stap 1 Signalering van kindermishandeling of huiselijk geweld

De stappen van het handelingsprotocol gaan in op het proces vanaf het moment dat er signalen zijn. Signaleren wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de beroepshouding van alle beroepskrachten die binnen het basisonderwijs werkzaam zijn. Zo gezien is signalering geen stap in het stappenplan, maar een grondhouding die in ieder contact met kinderen en jongeren wordt verondersteld. De stappen in het handelingsprotocol wijzen je de weg als je meent dat er signalen zijn van huiselijk geweld of van kindermishandeling.

Stap 2 Het communiceren en handelen bij vermoedens

Bij je beroepsprofiel hoort, naast signalering, ook de verantwoordelijkheid om vermoedens van kindermishandeling of huiselijk geweld met ouders en kinderen bespreekbaar te maken. Daarnaast wordt van je verwacht dat je hulpverlening in gang zet (of laat zetten) en waar nodig bescherming. Ook maak je met beroepskrachten binnen en buiten de school afspraken over de onderlinge taakverdeling.

Als IB-er ben je verantwoordelijk voor de coördinatie van het interne zorgteamoverleg. Als lid van de directie of het bestuur bent u verantwoordelijk voor het beleid, de (interne) organisatie en het creëren van de benodigde randvoorwaarden.

Stap 3 Het gesprek aangaan

Stap 4 Weeg aard, ernst van en risico op kindermishandeling of huiselijk geweld

Stap 5 Besluit om zelf hulp te organiseren of dat je een melding doet bij Veilig Thuis

De locatieleider doet uiteindelijk een melding namens school.

Bron: <http://www.handelingsprotocol.nl/bo-utrecht>

Bijlage 1. Belangrijke instellingen met adresgegevens algemeen:

Veilig Thuis Midden Nederland: 0800-2000

Meer informatie: www.samen-veilig.nl en www.vooreenveiligthuis.nl

Veilig Thuis is het telefoonnummer voor iedereen die hulp nodig heeft omdat het thuis niet veilig is: kinderen, volwassenen, ouderen, slachtoffers, plegers, familie, burens en andere omstanders. Zij kunnen terecht bij Veilig Thuis voor advies, ondersteuning en als het nodig is het melden van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Ook professionals kunnen bij Veilig Thuis terecht als zij op zoek zijn naar advies, overleg of willen melden volgens de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling.

Ook bij crisis kunt u contact opnemen met Veilig Thuis.

Veilig Thuis maakt in Utrecht onderdeel uit van Samen Veilig Midden-Nederland.

Veilig Thuis is uw eerste aanspreekpunt:

- bij acute situaties en crisis;
- voor een snelle eerste inschatting van de veiligheid;
- voor advies en ondersteuning bij ernstige zorgen;
- voor advies bij en het melden van kindermishandeling of huiselijk geweld.

Politie

112 alarmnummer (gratis) 0900 8844 als er geen spoed is (lokale gesprekskosten)

Raad voor de Kinderbescherming

Neuhuyskade 40 2509 GC Den Haag 070-3742300

www.raadvordekinderbescherming.nl

Utrecht Bezoekadres

A. van Schendelstraat 550

3511 MH Utrecht

Telefoon 030 - 888 27 00

Fax 030 - 888 27 10

Postadres

Postbus 12085

3501 AB Utrecht

Informatie over de Raad voor de kindbescherming:

Eén van de taken van de Raad is: Bescherming

Soms kunnen ouders hun kind (tijdelijk) niet de opvoeding en zorg bieden die nodig is voor een evenwichtige ontwikkeling tot zelfstandigheid. In dat geval kan de Raad voor de Kinderbescherming bij het gezin betrokken worden.

Veilig Thuis schakelt dan de Raad voor de Kinderbescherming in. Als de Raad na onderzoek vaststelt dat er hulp voor het kind moet komen, verzoekt hij de rechter een zogenoemde maatregel van kindbescherming op te leggen. De meest voorkomende maatregel is de ondertoezichtstelling.

Hierbij wordt het gezag van de ouders gedeeltelijk beperkt. Dit betekent dat er een gezinsvoogd wordt toegewezen die het kind en de ouders begeleidt bij het oplossen van de

opvoedingsproblemen. De gezinsvoogd blijft betrokken totdat de situatie van het kind verbeterd is.

Het gezin is verplicht om deze hulp te accepteren.

Kindertelefoon 0800-0432

www.kindertelefoon.nl

Bijlage 2. Definitie van kindermishandeling en huiselijk geweld

Definitie kindermishandeling

Definitie in het kort:

Kindermishandeling is het doen en laten van ouders, of anderen in soortgelijke positie ten opzichte van een kind, dat een ernstige aantasting of bedreiging vormt voor de veiligheid en het welzijn van het kind (Baartman, 2010).

Kindermishandeling betreft kinderen van 0-19 jaar. Ook ongeboren baby's vallen onder de definitie.

Belangrijk: de combinatie kinderen en huiselijk geweld betekent altijd kindermishandeling. De handelwijze bij huiselijk geweld is hetzelfde als bij kindermishandeling of een vermoeden daarvan.

De definitie hieronder staat in de wet op de jeugdzorg (www.jeugdzorg.nl):

'Kindermishandeling is elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'.

Waar ouders staat worden ook stief-, adoptie- en pleegouders bedoeld. Kinderen kunnen ook in een relatie van afhankelijkheid ten opzichte van beroepskrachten verkeren.

Het is een brede definitie. Wanneer je als professional een vermoeden van kindermishandeling hebt kan dat ook gedefinieerd worden als ernstige opvoedingsproblemen of pedagogische onmacht van ouders. Het woord op zich is niet belangrijk, de consequenties wel. De zorgen om het kind zijn reden voor actie. Ook als er geen sprake is van kindermishandeling, maar bijvoorbeeld wel van ernstige opvoedingsproblemen verdienen kind en ouders steun en hulp. Hieronder vallen ook verwaarlozing en onthouden van essentiële hulp, medische zorg en onderwijs. (Wet op de jeugdhulpverlening 2000)

Uit onderzoek is gebleken dat het getuige zijn van geweld tussen de opvoeders (huiselijk geweld) dermate schadelijk is voor de ontwikkeling van een kind dat hier "een vermoeden van kindermishandeling" gerechtvaardigd is. Het protocol vormt ook voor deze problematiek de leidraad.

Bron <http://www.handelingsprotocol.nl/bo-utrecht>

Definitie Huiselijk Geweld

Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke- of familiekring van het slachtoffer wordt gepleegd.

Hieronder vallen lichamelijke en seksuele geweldpleging, belaging en bedreiging (al dan niet door middel van, of gepaard gaand met, beschadiging van goederen in en om het huis).

Belangrijk: de combinatie kinderen en huiselijk geweld betekent altijd kindermishandeling. De handelwijze bij huiselijk geweld is hetzelfde als bij kindermishandeling of een vermoeden daarvan.

Er is altijd sprake van een machtsverschil tussen dader en slachtoffer. Uit onderzoek blijkt dat plegers de meest kwetsbare personen kiezen, als slachtoffer. Een ander kenmerk van huiselijk geweld is de omstandigheid dat dader en slachtoffer (waaronder ook minderjarige slachtoffers) desondanks - en soms noodgedwongen – blijvend deel uitmaken van elkaars leef- en woonomgeving. Hiermee hangt samen dat huiselijk geweld vaak een stelselmatig karakter heeft en er een hoog recidiverisico is. Geweld in het gezin gaat vaak met andere problematiek gepaard, zoals spanningen tussen echtgenoten, werkloosheid of verslaving.

Toelichting

Enkele termen vragen om verduidelijking.

Geweld: aantasting van de persoonlijke integriteit in de vorm van lichamelijk of seksueel, en/of geestelijk geweld. Het geweld kan variëren van een enkele klap, trap of schop met letsel als gevolg tot systematisch frequent en langdurig geweld met blijvend lichamelijk letsel als gevolg.

Huiselijke kring: de dader is een (ex-)partner, gezinslid, familielid of huisvriend. Huisvrienden zijn personen die een vriendschappelijke band onderhouden met het slachtoffer of iemand uit de onmiddellijke omgeving van het slachtoffer en het slachtoffer in de huiselijke sfeer ontmoeten.

Slachtoffer(s): iemand die door de gevolgen van bepaalde handelingen of gebeurtenissen wordt getroffen.

Slachtoffers van huiselijk geweld: personen die het geweld ondergaan of ervaren, veroorzaakt door hen die tot de huiselijke kring behoren. Zoals vrouwen en mannen die door hun (ex-)partners worden mishandeld, kinderen die door hun ouders of huisvrienden worden mishandeld of misbruikt. Maar ook ouders of ouderen die door hun kinderen of verzorgenden worden mishandeld. Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld - en niet direct het slachtoffer - worden toch aangemerkt als slachtoffers, omdat alleen al het als kind getuige zijn van vormen van geweld in huis kan leiden tot traumatische gevolgen.

Pleger of dader: iemand die een strafbaar feit pleegt, iemand die een misdrijf pleegt.

Vormen van kindermishandeling

Kindermishandeling is onder te verdelen in meerdere vormen. In de praktijk komen in een situatie waarin een of meer kinderen mishandeld worden, vaak verschillende vormen van mishandeling tegelijk voor.

Lichamelijke mishandeling

Er is sprake van lichamelijke kindermishandeling als de dader lichamelijk geweld tegen het kind gebruikt zoals slaan, schudden, schoppen, bijten, knijpen, krabben, het toebrengen van brandwonden, laten vallen etc.

Lichamelijke verwaarlozing

Bij lichamelijke verwaarlozing heeft de ouder geen oog voor het lichamelijk welzijn van het kind en verwaarloost de verzorging van het kind op het gebied van voeding, hygiëne en kleding.

Onder lichamelijke verwaarlozing wordt onder andere verstaan:

- het niet toedienen van noodzakelijke medicatie
- geen enkele aandacht voor de veiligheid van de leefomgeving van het kind
- het kind wordt regelmatig zonder toezicht alleen gelaten
- de verzorging van het kind wordt veronachtzaamd
- het kind krijgt ongezonde voeding en of veel te veel voeding (obesitas).
- verwaarlozing kan zo ver gaan dat ouders geen arts bezoeken als de situatie er duidelijk wel om vraagt, geen medicatie geven, geen vaccinatie
- geen gebruik maken van de JGZ kán een signaal zijn van lichamelijke verwaarlozing.

Psychische mishandeling

Onder psychische mishandeling vallen:

- verbale dreigingen, vernederingen
- sociale isolatie
- intimidatie en onredelijke eisen

Bij psychische mishandeling leeft het kind in angst en onzekerheid door bijvoorbeeld verbaal geweld: het kind wordt regelmatig uitgescholden, het krijgt herhaaldelijk te horen dat het niet gewenst is of de ouder/verzorger dicht het kind alleen maar stomiteiten toe.

Overigens gaat het niet alleen om negatieve opmerkingen tegen het kind zelf, maar ook om denigrerende uitlatingen tegenover anderen in de aanwezigheid van het kind. Een ouder kan een kind ook psychische schade toebrengen door het bewust te negeren.

Bijzondere vorm van psychische mishandeling: kinderen die getuige zijn van gezinsgeweld.

Onder partnergeweld valt naast vrouwenmishandeling ook mannenmishandeling en mishandeling in homoseksuele relaties. Kinderen kunnen niet alleen direct slachtoffer zijn van huiselijk geweld, maar er ook getuige van zijn. Daarnaast kan in gezinnen sprake zijn van geweld tussen broers en zussen en van oudermishandeling, wat wil zeggen dat kinderen gewelddadig zijn ten opzichte van hun ouders of grootouders. Een kind getuige laten zijn van huiselijk geweld is een vorm van kindermishandeling

Psychische verwaarlozing

De ouder/verzorger schiet doorlopend tekort in het geven van enige vorm van aandacht.

Het kind mist liefde, warmte en bescherming. Positieve aandacht is onontbeerlijk om zich geestelijk, maar ook lichamelijk, goed te kunnen ontwikkelen. Cognitieve verwaarlozing, een kind niet naar school laten gaan, is een vorm van psychische verwaarlozing.

Bij verwaarloosde kinderen kan parentificatie optreden: het kind neemt de ouderrol op zich en daarmee een te grote verantwoordelijkheid die niet past bij de leeftijd van het kind.

Seksueel misbruik

Het gaat bij seksueel misbruik om alle opgedrongen seksuele gedragingen van een volwassene dan wel ouder persoon/gezinslid bij een kind. In Nederland is seksueel contact met een kind jonger dan 12 jaar zonder meer strafbaar. Ook contact met een jongere tussen de 12 en 16 jaar is strafbaar, maar de politie komt feitelijk alleen in actie als aangifte wordt gedaan en een klacht wordt ingediend door de jongere. Ook strafbaar is de volwassene die seksueel contact heeft met een minderjarige (beneden de 18 jaar) die afhankelijk is van hem of haar: een ouder met een kind of een docent met een leerling.

Bij seksueel misbruik is altijd sprake van de combinatie van „grooming“ en bedreiging.

Onder grooming wordt verstaan, hofmakerij, „wij hebben samen een geheimpje“, „jij bent papa's eigen meisje“.

Na de grooming volgt de bedreiging: „Ik moet naar de gevangenis als je erover praat“, „Mama wordt erg verdrietig als zij ons geheimpje weet.“ Het kind kan die gedragingen door het lichamelijke of relationele overwicht, de emotionele druk, of door dwang en geweld van de volwassene niet weigeren. Het kind wordt gebruikt om de behoeften van de volwassene of de adolescent te bevredigen.

Getuige van huiselijk geweld

Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld lijden daar net zo onder alsof ze zelf mishandeld worden. Het getuige zijn van geweld in de thuissituatie maakt hen erg onzeker, geeft voortdurende stress en heeft ernstige effecten ook op de lange termijn. Ook hele jonge kinderen worden in hun ontwikkeling bedreigd door het meemaken van geweld in de thuissituatie.

Er zijn bovendien kinderen die én getuige zijn van gezinsgeweld én zelf mishandeld worden. Binnen een gezin kunnen ouders, partners van de ouders, maar ook broers en zusters, andere familieleden of verzorgers de plegers van geweld zijn.

Belangrijke andere bijzondere vormen van kindermishandeling:

- Shaken-baby syndroom
- Geweld tegen een ongeboren baby door verslaving
- Vechtscheiding
- Loverboys
- Misbruik via internet / kinderpornografie
- Nagebootste stoornis bij volmacht (Münchhausen by Proxy)
- Huwelijksdwang/eergerelateerd geweld
- Grensoverschrijdend gedrag van kinderen / cliënten onderling
- Kindermishandeling of (machts)misbruik door beroepsbeoefenaar

Zie voor meer informatie <http://www.handelingsprotocol.nl/bo-utrecht>

Bijlage 3. Belangrijke instellingen met telefoonnummers Stichtse Vecht en Ronde Venen.

Belangrijke instellingen met telefoonnummers Stichtse Vecht

GGD: Tel 033-4600046

Jeugdgezondheidszorg: gezondheidsonderzoeken, geven vaccinaties, adviseren gemeenten over het gezondheidsbeleid en ondersteunen scholen en kinderopvang bij hun zorg voor een gezonde leeromgeving voor hun kinderen. Daarnaast verlenen wij ook hulp als er incidenten uitbreken in de regio, bijv. na een uitbraak van voedselvergiftiging of een infectieziekte en zorgen we ervoor dat we zijn toegerust op snelle hulpverlening bij eventuele crisis of rampen. Wij doen dit in nauwe samenwerking met de Veiligheidsregio Utrecht (GHOR).

Sociaal team: Tel 06 53342405

Buurtzorg Jong (BJZ) is onderdeel van het Sociaal Wijkteam (SWT). De medewerkers van BZJ bieden hulp op vrijwillige basis voor gezinnen met kinderen en hebben expertise op het vlak van complexe hulpvragen. Ook kunnen zij doorverwijzen naar specialistische jeugdhulp.

Samen Veilig: Tel [030] 242 78 00

Samen Veilig komt in beeld als er zorgen zijn over de veiligheid of ontwikkeling van een kind of als er sprake is van geweld in de huiselijke sfeer. De medewerker SAVE doet onderzoek naar de oorzaak en achtergrond van de zorgen die er zijn. Samen met betrokken zoekt de medewerker naar oplossingen die de zorgen over de veiligheid verminderen.

Werkzaam in: Breukelen, Kockengen, Loenen aan de Vecht, Loenersloot, Maarsssen, Nieuwer ter Aa, Nieuwersluis, Nigtevecht, Oud-Maarsseveen, Oud Zuilen, Portengen, Scheendijk, Tienhoven, Vreeland

Veilig thuis: Tel 0800 2000

Veilig Thuis is het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Dit zijn regionale organisaties waar slachtoffers, daders en omstanders terecht kunnen voor deskundige hulp en advies. Veilig Thuis is er voor iedereen, jong en oud, die te maken heeft met huiselijk geweld of kindermishandeling. Veilig Thuis geeft advies en biedt ondersteuning, ook aan professionals. Veilig Thuis biedt de helpende hand, doorbreekt onveilige situaties en zet mensen in beweging. Veilig Thuis biedt perspectief op een betere situatie waardoor mensen weer toekomst hebben. Mét of zonder elkaar.

Belangrijke instellingen met telefoonnummer Ronde Venen

In de Ronde Venen is het **Sociaal Team** (ST) samen met de JGZ in regio's verdeeld, te weten Vinkeveen, Wilnis, Mijdrecht en Abcoude.

Algemene mail en nummer **sociaal team**: sociaalteam@derondevenen.nl ; 0297-291602

De contactpersonen voor Abcoude zijn:

- JGZ: 033-4600046
- Sociaal team: Ira Bos: i.bos@derondevenen.nl : 06-58874181

De contactpersonen voor Wilnis zijn:

- JGZ: Aletta Bruggink: abbruggink@ggdru
- Sociaal team: Kristie Beijeman: k.beijeman@derondevenen.nl

De contactpersonen voor Mijdrecht zijn:

- JGZ: Wilma v. Leusden: wvanleusden@ggdru.nl tel. ?
- Sociaal team: Diana: d.vandenhaselkamp@derondevenen.nl tel. ?

De contactpersonen voor De Bilt:

- CJG: 030 - 229 50 50
- GGD Zeist: 030 608 6086

Bijlage 4. Signalen kindermishandeling kinderen 4 t/m 12 jaar

Hoe meer signalen van deze lijst een kind te zien geeft, hoe groter de kans dat er sprake zou kunnen zijn van kindermishandeling.

Het is niet de bedoeling om aan de hand van een signalenlijst het 'bewijs' te leveren van de mishandeling. Het is wel mogelijk om een vermoeden van mishandeling meer te onderbouwen naarmate er meer signalen uit deze lijst geconstateerd worden. Een goed beargumenteerd vermoeden is voldoende om in actie te komen.

Wanneer een kind letsel vertoont, overleg dan direct met de JGZ arts. Indien nodig kan deze het letsel beschrijven. Deze gegevens zijn van belang voor een eventueel onderzoek naar kindermishandeling.

Ook informatie over andere kinderen in het gezin wordt betrokken bij de afwegingen.

Als kinderen mishandeld, verwaarloosd en/of misbruikt worden, kunnen ze signalen uitzenden. Het gebruik van een signalenlijst kan zinvol zijn, maar biedt ook een zekere mate van schijnzekerheid. De meeste signalen zijn namelijk stressindicatoren, die aangeven dat er iets met het kind aan de hand is. Dit kan ook iets anders zijn dan kindermishandeling, zoals echtscheiding, overlijden van een familielid, enz.

Lichamelijke signalen

- wit gezicht (slaap tekort)
- hoofdpijn, (onder)buikpijn
- blauwe plekken
- slecht verzorgd er uit zien
- geslachtsziekte
- jeuk of infectie bij vagina en anus
- urineweginfecties
- vermageren of dikker worden
- pijn in bovenbenen, samengeknepen bovenbenen
- houterige lichaamsbeweging
- niet zindelijk (urine/ontlasting)
- zwangerschap
- lichamenlijk letsel
- achterblijven in taal-, spraak-, motorische, emotionele en/of cognitieve ontwikkeling

Gedragssignalen

- somber, lusteloos, in zichzelf gekeerd
- eetproblemen
- slaapstoornissen
- schrikken bij aangeraakt worden
- hyperactief
- agressief
- plotselinge gedragsverandering (stiller, extra druk, stoer)
- vastklampen of abnormaal afstand houden
- isolement tegenover leeftijdgenoten
- zelfvernietigend gedrag (bv. haren uittrekken, praten over dood willen, suicidepoging)
- geheugen- en concentratiestoornissen
- achteruitgang van leerprestaties
- overijverig

- zich aanpassen aan ieders verwachtingen, geen eigen initiatief
- extreem zorgzaam en verantwoordelijk gedrag
- verstandelijk reageren, gevoelens niet tonen (ouwelijk gedrag)
- geseksualiseerd (“verleiden”) gedrag, seksueel getint taalgebruik
- opvallend grote kennis over seksualiteit (niet passend bij de leeftijd)
- verhalen of dromen over seksueel misbruik, soms in tekeningen
- geen spontaan bewegingsspel
- moeite met uitkleden voor gymles of niet meedoen met gym
- spijbelen, weglopen van huis
- stelen, brandstichting
- verslaving aan alcohol of drugs

Kenmerken ouders/gezin

- ouder troost kind niet bij huilen
- ouder klaagt overmatig over het kind, toont weinig belangstelling
- ouder heeft irreële verwachtingen ten aanzien van het kind
- ouder is zelf mishandeld of heeft psychiatrische- of verslavingsproblemen
- ouder gaat steeds naar andere artsen/ziekenhuizen (‘shopping’)
- ouder komt afspraken niet na
- kind opeens van school halen
- aangeven het bijna niet meer aan te kunnen
- ‘multi-problem’ gezin
- ouder die er alleen voorstaat
- regelmatig wisselende samenstelling van gezin
- isolement
- vaak verhuizen
- sociaal-economische problemen: werkloosheid, slechte behuizing, migratie, etc.
- veel ziekte in het gezin
- geweld wordt gezien als middel om problemen op te lossen

Lichamelijke signalen seksueel misbruik

- verwondingen aan genitaliën
- vaginale infecties en afscheiding
- jeuk bij vagina en/of anus
- problemen bij het plassen
- recidiverende urineweginfecties
- pijn in de bovenbenen
- pijn bij lopen en/of zitten
- seksueel overdraagbare ziekten

Psychosociale signalen

- angst voor mannen of vrouwen in het algemeen of voor een man of vrouw in het bijzonder
- sterk verzorgend gedrag, niet passend bij de leeftijd van de leerling (parentificatie).

Afwijkend seksueel gedrag

- excessief en/of dwangmatig masturberen
- angst voor lichamelijk contact of juist zoeken van seksueel getint lichamelijk contact
- seksueel agressief en dwingend gedrag ten opzichte van andere kinderen
- niet leeftijdsadequaate seksueel spel
- niet leeftijdsadequate kennis van seksualiteit

- angst voor zwangerschap
- angst om zich uit te kleden
- angst om op de rug te liggen
- negatief lichaamsbeeld: ontevredenheid over, boosheid op of schaamte voor eigen lichaam
- schrikken bij aangeraakt worden
- houterige motoriek (onderlichaam 'op slot')
- geen plezier in bewegingsspel.

Signalen bij kleuters bij huiselijk geweld

- somatische klachten zoals hoofdpijn, buikpijn en slapeloosheid
- vertraagde ontwikkeling van zindelijkheid en taalbeheersing
- stotteren
- angst en fysiek vastklampen aan moeder, zich terugtrekken of passief gedrag
- sociale problemen door agressief gedrag tegenover leeftijdsgenoten, gezinsleden, dieren of dingen
- zichzelf beschuldigen

Signalen bij schoolgaande kinderen bij huiselijk geweld

Externaliserende reacties

- agressie tegen leeftijdsgenoten of gezinsleden
- wreedheid t.o.v. dieren
- vernielzucht
- weinig inschikkelijk zijn of zich verzetten tegen autoriteiten
- gedragsproblemen

Internaliserende reacties

- angst en zich terugtrekken
- zichzelf beschuldigen
- negatief zelfbeeld
- verdriet
- verlegenheid
- depressie
- gebrek aan vertrouwen in ouders of volwassenen in het algemeen

Omgangsproblemen

- sociale isolement door schaamte voor de thuissituatie
- ontbreken van of tekort aan sociale vaardigheden
- gebrek aan inlevingsvermogen of juist overgevoeligheid
- gering probleemoplossend vermogen

Schoolproblemen

- moeilijkheden met schoolwerk of juist overcompenseren
- moeite met concentreren
- weglopen van school

Somatische klachten

- hoofdpijn
- buikpijn
- slapeloosheid

Bijlage 5. Gespreksvoering

In een gesprek zijn er een aantal dingen waar rekening mee gehouden moet worden. Voorafgaand aan het gesprek overweeg je met wie je het gesprek voert vanuit school, alleen als medewerker of samen met de IB'er of de locatieleider.

Tijdens het gesprek is het belangrijk om betrokkenheid uit te stralen en eerlijkheid. Direct na het vertellen wat de aanleiding is van het gesprek vraagt de medewerker aan de ouders wat zij hiervan vinden. Door middel van open vragen krijgen de ouders de gelegenheid om hun eigen verhaal te vertellen. Hierbij luistert de medewerker actief en stimuleert door houding, knikken, hummen etc. De medewerker neemt de tijd en raakt niet geïrriteerd of ongeduldig. Het gesprek moet geen verhoor worden, maar heeft als doel om de achterliggende problematiek op te sporen. De medewerker probeert de positieve aspecten van het kind en/of het handelen van de ouders te benoemen. Door het benoemen van zichtbare feiten en zichtbaar gedrag zonder eigen waardeoordeel of beschuldigende houding of (stem)toon zal de ouder zich minder in de verdediging gedrukt voelen. Reageren in de eerste persoon ('ik') op emoties of uitlatingen van de ouder, herhalen (in andere woorden) en samenvatten verheldert wat er door de medewerker en de ouders bedoeld wordt.

Bij de bevindingen hoort het verhaal van de ouders en/of het kind. De medewerker analyseert de situatie op grond van de eigen observatie, het verhaal van ouders en/of kind en de aanwezigheid van risicofactoren en beschermende factoren. De medewerker observeert de interactie tussen het kind en de ouders tijdens het gesprek en bespreekt wat opvalt.

Verloop van het gesprek

Het gesprek verloopt in vijf fasen:

1. Begin van het gesprek

De medewerker stelt de ouder(s) op hun gemak.

2. Aanleiding van het gesprek

De medewerker vertelt de aanleiding voor de afspraak aan de ouder(s): dit kan bijvoorbeeld zijn de zorg om het kind op grond van eigen waarnemingen in de klas of op school, door signalen van anderen (leerkracht, BSO), door de ouder zelf aangegeven problemen of omdat de medewerker zich over de ouder zorgen maakt.

“Ik heb uw kind nu keer/maanden gezien/in de klas. Ik maak me zorgen om een aantal dingen die ik graag met u/jou/jullie zou willen bespreken. Vindt u dit goed?”

Beschrijf het signaal in concrete verschijnselen/waarneembaar gedrag: “Het is mij opgevallen dat uw kind zich niet wil uitkleden voor de gymles”, “Uw kind speelt in de poppenhoek vaak seksuele handelingen na met de poppen en hij/zij doet dit als volgt ...” en dan vult u een aantal concrete waarnemingen in.

3. Reactie ouders

De ouder krijgt de gelegenheid hierop te reageren door een open vraag van de medewerker en door de luisterende houding. Als de ouder(s) de zorg niet delen verduidelijkt de medewerker de eigen beleving en stimuleert de ouders om vragen te stellen en om hun problemen te uiten. In samenspraak met de ouder(s) wordt een/het probleem vastgesteld.

“Is dit u/jullie wel eens opgevallen?Gebeurt dit thuis ook wel eens?”, “Hoe lang is dit al zo?In welke situaties gebeurt dit?”

Vraag of ouders een idee hebben waar dit vandaan komt: “Hebben jullie enig idee waar dit vandaan komt? Wat vinden jullie ervan?”

Spreek indien nodig je zorg uit over dit signaal: “Ik maak me er toch zorgen over dat uw kind dit doet/heeft.”

Zorgen delen

Je kunt zorgen niet delen met ouders, wanneer het niet de zorgen van beide partijen zijn. Het kan geruime tijd in beslag nemen om zover te komen. Wanneer ouders datgene wat je hebt waargenomen absoluut (nog) niet kunnen waarnemen, is het van het grootste belang om bij dit onderdeel stil te blijven staan en niet naar de volgende stap te gaan. Je kunt ouders in zo'n geval bijvoorbeeld vragen om het kind eens een tijdje te observeren en op te letten of ze dan toch het gedrag waarnemen dat je als leerkracht genoemd hebt. In een volgende afspraak kunnen jullie het er dan weer over hebben. Een andere mogelijkheid is om te vragen of de ouder(s) een ochtendje in de klas willen bijwonen. Zolang ouders absoluut niet (kunnen) zien/waarnemen wat je zojuist hebt besproken, is delen van de zorg niet aan de orde.

Emoties

In deze fase kunnen emoties een grote rol spelen. Ouders kunnen bv. boos worden; ouders kunnen zich tekort voelen schieten en zich hier schuldig over voelen; ouders kunnen zich schamen over het door jouw beschreven gedrag van hun kind, bv. wanneer je het masturbatiegedrag in de klas of seksueel gedrag in de poppenhoek hebt beschreven.

Ouders kunnen door hun emoties op heel verschillende manieren reageren/ermee omgaan. Daarom is het altijd verstandig om naar de reactie van de ouders expliciet te vragen, bv. met: “Ik zie/begrijp/kan me voorstellen dat ik u ermee overrompel; ik kan me voorstellen dat het voor u moeilijk is, dat ik hier nu mee gekomen ben; hoe ligt dit voor u?”

Wanneer ouders boos worden, dan is een manier om met deze boosheid/agressie om te gaan bijvoorbeeld het onder woorden brengen van de waargenomen boosheid en het onder woorden brengen van de eigen angst voor hun boosheid: “Ik zie dat u boos bent, en ik vind dat moeilijk, het maakt mij onzeker”.

Wanneer je als leerkracht emotioneel erbij betrokken bent, wanneer je persoonlijk geraakt bent door wat je gezien en/of gehoord hebt van het kind, is het goed dit aan te geven, om dit onder woorden te brengen, dat het je persoonlijk erg raakt. Zolang de emoties de overhand hebben, is er geen gelegenheid om de ouders de concrete, zakelijke informatie te geven. Laat staan naar een volgende stap te gaan. Pas wanneer de emoties een plaats hebben gekregen, is er gelegenheid om de ouders concrete, zakelijke informatie te geven.

4. Aanpak van het probleem

Hierbij tracht men samen met de ouders oplossingen te bedenken. De medewerker geeft de mogelijkheden voor hulp aan die de school of andere instanties kunnen bieden. De ouders worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor de zorg van hun kind, maar het moet voor de ouders ook duidelijk zijn dat de school een eigen verantwoordelijkheid draagt in deze zorg.

Verduidelijking vragen

Bij iedere stap is het van belang te vragen wat de ouders ervan vinden, of zij het genoemde herkennen. Vraag ook door als iets niet helemaal duidelijk is. "Wat bedoel je daar precies mee? Begrijp ik goed dat je zegt dat...".

Er kunnen dus meerdere gesprekken nodig zijn, voordat u als leerkracht op één lijn zit met de ouders wat betreft het waarnemen van de door u gesignaleerde verschijnselen, gedragingen van hun kind. Het delen van de zorg en het overnemen van de zorg zijn dan de volgende stappen die de ouders moeten maken. Het is van groot belang het waargenomene ook dan nog over langere tijd te volgen en bij te houden in een logboek, waarin ook de gemaakte afspraken worden genoteerd en bijgehouden. Wanneer u deze fase hebt bereikt, dan zijn de ouders een belangrijke steun in het verder zoeken naar een mogelijke oorzaak van het zorgelijke gedrag van hun kind en kunnen ouders ook heel goed aangeven en meedenken over de verdere hulp die zij denken nodig te hebben.

5. Samenvatting

De medewerker vat het besprokene en de gemaakte afspraken samen. Er wordt aan de ouder(s) gevraagd of zij het met deze samenvatting eens zijn. De medewerker deelt mee dat de afspraken in het leerlingdossier worden genoteerd.

Als de ouder(s) na dit gesprek geen probleem zien en geen verdere stappen willen ondernemen overlegt de medewerker met het intern zorgteam en maakt eventueel een vervolgspraak met de ouders.

In dit gesprek wordt opnieuw de zorg over het kind aangegeven en verteld waarom gedacht wordt aan kindermishandeling. De inhoud en de afspraken van het eerdere gesprek worden kort genoemd. De medewerker geeft aan dat de zorgen om het kind en de verantwoordelijkheid van de school maken dat hulpverlening moet worden ingeschakeld via Veilig Thuis. De ouders krijgen informatie dat Veilig Thuis de instelling is waar iedereen met zorgen over mogelijke kindermishandeling terecht kan en welke hulp daar geboden kan worden.

Als ouders niet verschijnen voor het tweede gesprek over de problematiek van hun kind, dan kan in overleg met het intern zorgteam een melding bij Veilig Thuis gedaan worden.

Bron: Protocol 'Vermoeden kindermishandeling' voor leerkrachten in het primair onderwijs, gezamenlijke uitgave Dienst OCW Den Haag en GGD Zuid-Holland West *Bron: Lezing mw. J. v.d. Berg, jeugdarts bij de afdeling Jeugdgezondheidszorg, Dienst OCW, gemeente Den Haag.*

Overleg met ouders dat je een melding gaat maken bij Veilig Thuis

In sommige situaties is een melding bij Veilig Thuis noodzakelijk. De meeste ouders of cliënten horen dat liever van jou dan van Veilig Thuis. Hierdoor komt de brief of het telefoontje van Veilig Thuis minder onverwacht, en hebben mensen niet het gevoel dat je achter hun rug om te werk bent gegaan.

De mededeling aan ouders, dat je gaat melden, kan moeilijk zijn. Vaak gaat hier echter al een proces aan vooraf, zijn er één of meerdere gesprekken geweest en blijken ouders niet of onvoldoende ontvankelijk voor jouw zorg. Hieronder volgen enkele tips over het informeren van ouders over de melding bij Veilig Thuis.

Ter voorbereiding:

- Overleg met één van de aandachtsfunctionarissen binnen uw organisatie.
- Overweeg of er een tolk moet worden ingeschakeld
- Overleg met Veilig Thuis of uw zorg over het kind als melding kan worden aangenomen.
- Overleg met Veilig Thuis of het in die specifieke situatie verstandig en veilig is om ouders zelf te informeren over de melding.
- Overleg met Veilig Thuis hoe je de ouders kunt informeren over de melding en maak indien gewenst een vervolgspraak met Veilig Thuis.
- Overleg met wie je dit gesprek voert vanuit school

Het gesprek met de ouder(s) over de melding bij Veilig Thuis

- Vat je zorg om het kind zo concreet mogelijk samen voor de ouders.
- Noem ook, indien van toepassing, kort de stappen die je reeds met de ouders doorlopen hebt.
- Stel ouders op de hoogte dat je je zorg over hun kind gaat melden bij Veilig Thuis, vraag geen toestemming.
- Leg duidelijk uit dat je merkt dat ouders niet dezelfde zorg of oplossing delen als jij (of je instelling).
- Vertel ouders dat je zich zodanig (ernstig) zorgen maakt, dat het jouw verantwoordelijkheid is om daarbij de hulp van het Veilig Thuis in te schakelen.
- Beschrijf Veilig Thuis als een instelling waar iedereen die zich zorgen maakt over kinderen en een vermoeden heeft van kindermishandeling, terecht kan.
- Laat, indien de situatie dit toelaat, voor ouders de opening vrij om alsnog vrijwillige hulp te zoeken. Maak wel goede afspraken over het terugkoppelen van informatie.

Gesprek met kinderen

Een gesprek met het kind kan mogelijk extra informatie bieden over de situatie waarin het kind zich bevindt en kan ondersteuning voor het betreffende kind bieden.

Onderzoek wijst uit dat het voor mishandelde kinderen een groot verschil uitmaakt als er ooit een volwassene met hem of haar gesproken heeft over de situatie thuis en daarbij heeft laten merken te zien wat er gebeurt en uit te spreken dat het niet de schuld van het kind is. Met die kinderen gaat het later beter dan met kinderen waar nooit iemand zo'n opmerking gemaakt heeft. Dat geldt ook voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld. ([link filmpje youtube Stuk, Zoë](#))

Je kunt tegen een kind zeggen: "Ik zie dat je het moeilijk hebt en ik weet dat het niet jouw schuld is." of: "Ik ga proberen iets te doen aan de problemen bij jou thuis. Het is niet goed dat kinderen geslagen/verwaarloosd/vernederd/misbruikt worden. Kinderen kunnen daar niets aan doen." Houd tijdens dit gesprek rekening met de leeftijd en de ontwikkelingsfase van het kind.

Ook met jonge kinderen kan gepraat worden. Het is niet de bedoeling dat het kind ondervraagd wordt. Een gesprek met het kind heeft aanvullende informatie dan wel steunend contact tot doel. Naast het contact met het kind is het zeer belangrijk om met een open houding het contact met de ouders aan te gaan.

Wees bij een vermoeden van seksueel misbruik terughoudend in het gesprek met het kind i.v.m. mogelijke toekomstige bewijslast en wees voorzichtig met het stellen van gesloten vragen. Dat houdt in dat het kind geen woorden in de mond gelegd moeten worden. Het gesprek heeft niet tot doel het bewijs van seksueel misbruik te leveren. Laat dat over aan een gespecialiseerde deskundige op dit gebied en vraag advies bij Veilig Thuis.

Tips voor het gesprek

- Bepaal van tevoren het doel van het gesprek
- Voer het gesprek met een open houding.
- Sluit aan bij waar het kind op dat moment mee bezig is, bijvoorbeeld spel, een tekening of knutselen.
- Ga op dezelfde ooghoogte zitten als het kind en kies een rustig moment uit.
- Steun het kind en stel het op zijn gemak.
- Gebruik korte zinnen.
- Vraag belangstellend en betrokken, maar vul het verhaal niet in voor het kind.
- Begin met open vragen (Wat is er iets gebeurd? Wanneer is dat gebeurd? Hoe komt dat?) en wissel deze af met gesloten vragen (Ben je gevallen?, Heb je pijn?, Ging je huilen?, Vond je dat leuk of niet leuk?)
- Vraag niet verder wanneer het kind niets wil of kan vertellen.
- Houd het tempo van het kind aan, niet alles hoeft in één gesprek.
- Laat het kind niet merken dat je van het verhaal schrikt.
- Val de ouders (of andere belangrijke personen voor het kind) niet af, in verband met loyaliteitsgevoelens.
- Geef aan dat je niet geheim kunt houden wat het kind vertelt. Leg uit dat je met anderen gaat kijken hoe je het kind het beste kan helpen. Leg het kind uit dat je het op de hoogte houdt van elke stap die je neemt. Het kind moet nooit zelf de verantwoordelijkheid krijgen in de keuze van de te nemen stappen.
- Vertel het kind dat het heel knap is dat hij/zij het allemaal zo goed kan vertellen.
- Let tijdens het gesprek goed op de non-verbale signalen van het kind.
- Stel geen waarom-vragen.
- Stop het gesprek wanneer de aandacht bij het kind weg is.
- Vertel wat de volgende stap is die je gaat zetten

Bijlage 6. Dossiervorming

Van elk gesprek over (vermoedens van) kindermishandeling of huiselijk geweld wordt zorgvuldig verslag gelegd in het leerling dossier. Gebruik hierbij het “**Formulier intern overleg bij signalen kindermishandeling**”.

Richtlijnen voor verslaglegging zijn:

1) Je verzamelt alle aanwijzingen die je vermoeden van kindermishandeling kunnen onderbouwen of ontkrachten en legt deze vast in het leerling dossier. Daarbij maak je duidelijk onderscheid tussen jouw eigen bevindingen en de (subjectieve) mening van anderen.

2) Wat je in ieder geval in het dossier vastlegt zijn: jouw aantekeningen van (aanwijzingen voor) kindermishandeling, van de onderzoeken die met het oog daarop zijn gedaan, van de uitkomsten daarvan, van de inhoud van het overleg met collega's, andere beroepskrachten en/of instanties zoals het VEILIG THUIS, van het gegeven of voor het verstrekken van gegevens aan derden toestemming werd gevraagd en/of verkregen en van alle andere stappen die u in het kader van (het vermoeden van) kindermishandeling heeft ondernomen. Ook legt u zorgvuldig vast hoe de weging /inschatting van vermoedens van kindermishandeling heeft plaatsgevonden en of (en zo ja welk) risicosignaleringsinstrument daarbij is gebruikt. Ook alle afspraken met ouders/kind, informanten, verwijzers en andere betrokken professionals/hulpverleners legt u zorgvuldig vast. Blijkt een vermoeden uiteindelijk onterecht, dan vermeld u dat ook uitdrukkelijk in het dossier.

3) Je bewaart dossiers die gegevens bevatten over (vermoedens van) kindermishandeling, totdat het kind op wie de gegevens betrekking hebben 34 jaar is geworden of zoveel langer als in verband met goed hulpverlenerschap noodzakelijk is.

4) Vernietiging van gegevens over (vermoedens van) kindermishandeling uit het dossier van het kind vindt uitsluitend plaats op verzoek van het kind zelf en uitsluitend als hij/zij de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt en in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen ter zake.

5) Een verzoek van een ouder om vernietiging van gegevens over (vermoedens van) kindermishandeling uit diens eigen dossier, kan worden geweigerd vanwege het gerechtvaardigd belang van betrokken kinderen bij bewaring van die gegevens.

6) Goed hulpverlenerschap kan meebrengen dat je ouders inzage in en/of afschrift van gegevens over kindermishandeling weigert.

Bijlage 7. Formulier intern overleg bij signalen kindermishandeling

Beschrijf de gegevens zo zorgvuldig en objectief mogelijk. Kinderen vanaf 12 jaar en ouders van kinderen tot 16 jaar hebben recht op inzage en correctie van de gegevens.

Naam kind	
Geboortedatum	
Jongen / Meisje	
Burgerservicenummer	
Deelnemers overleg	

A. Analyse van de situatie

Wat zijn de concrete signalen (van kind, ouder(s), omgeving) en wie signaleert dit?
Sinds wanneer worden de signalen opgemerkt? Door wie?
Waardoor is de zorg over deze situatie of het vermoeden van kindermishandeling ontstaan? Bij wie?
Delen anderen deze zorg of dit vermoeden? Zo ja, wie en waardoor?
Zijn er ook signalen van broers of zussen? Bij wie?
Welke vragen moeten beantwoord worden?
Hoe vaak en wanneer komen de signalen voor? Nemen de signalen toe in intensiteit of aantal?

B. Eerdere acties

Welke acties zijn al ondernomen? Door wie?
--

Wat is er al met de ouder(s)/het kind besproken? Door wie?

C. Actieplan

Welke acties zijn er nodig? Beschrijf ook hoe, wanneer, door wie en met welk doel de acties worden ingezet.

D. Terugkoppeling

Hoe, door wie, aan wie en wanneer worden bevindingen teruggekoppeld en vastgelegd?

E. Resultaten acties

Beschrijf per actie of deze uitgevoerd is, hoe het gegaan is en wat de uitkomsten zijn. Volg het stappenplan.

F. Verdere beschrijving gevolgde stappen.

Dit formulier is ingevuld door (naam en functie):

Datum:

Bron: www.onderwijsrecht.handelingsprotocol.nl

Bijlage 8. Een professionele houding naar de betrokken leerling/gezin

De hoofdtaak van een leerkracht is lesgeven. Daarnaast draagt de leerkracht zorg voor het wel en wee van de leerlingen. Een schoon, veilig en goed schoolklimaat verhoogt het werkplezier van de leerling en de leerkracht.

Helaas kunnen leerlingen soms zelf of in de thuissituatie in een crisis terecht komen. Dit kan zijn door b.v. de alcoholproblematiek van een ouder, de scheiding van de ouders, een ernstig ongeluk van een familielid, geslagen worden of het getuige zijn van huiselijk geweld. Leerlingen rekenen dan op steun vanuit de school.

De begeleidende leerkracht moet daarom waken voor een te grote betrokkenheid. Om goed hulp te kunnen geven is een balans nodig tussen afstand en nabijheid. Genoeg afstand om een stap terug te kunnen doen om te overzien wat er allemaal speelt. Leerkrachten zijn geen professionele hulpverleners. Juist daarom is een zekere professionaliteit vereist om de ondersteuning van de leerling ter hand te nemen.

Sleutelbegrippen hierbij zijn: transparantie, erkenning, begrip, durf en kunde.

Met *transparantie* wordt bedoeld dat je een bepaalde mate van openheid hebt. Je denken, voelen en handelen moet met elkaar overeenkomen. Transparantie houdt niet in dat je steeds verantwoording moet afleggen voor je daden. Je moet wel bereid zijn met in achthouding van het recht op privacy, je bedoelingen en interventies toe te lichten.

Erkenning betekent dat je bereid bent de leerling te accepteren zoals die is. Dit betekent ook dat je het antwoord van de leerling op jouw vragen respecteert. Aandachtspunten hierbij zijn:

- luister rustig naar wat het kind te zeggen heeft;
- neem het kind serieus, trek zijn/haar verhaal niet in twijfel;
- steun het kind in het feit dat het zijn/haar geheim verteld heeft.

Bij *begrip* gaat het om het vermogen je in te leven in de gevoelens van de leerling en om zijn gedrag te zien in het licht van zijn omstandigheden. Je voelt gevoelens aan, maar maakt ze niet tot je eigen gevoelens (afstand/nabijheid).

Aandachtspunten:

- versterk het zelfvertrouwen van het kind door het aandacht en vertrouwen te geven en het te prijzen voor positief gedrag en werk;
- bied het kind mogelijkheden zich te blijven uiten: door te praten, te tekenen of te schrijven;
- het kind kan buitensporig gedrag vertonen; wees daarop bedacht en stel ook grenzen; overleg met derden als u daaraan behoefte heeft.

Bij crisisbegeleiding is *durf* nodig om doortastend te handelen. Een leerling in crisis heeft de neiging het contact met de werkelijkheid en zijn omgeving te verliezen. Je moet resoluut het contact aangaan en de leerling actief terugbrengen en houden in het hier en nu. Tijdens een gesprek moet je durven doorvragen. Aandachtspunten hierbij zijn:

- beloof geen absolute geheimhouding, maar beloof wel dat u niets buiten medeweten van het kind om zult doen;
- zeg dat u wilt helpen; u hoeft niet onmiddellijk te weten wat er gebeuren moet;
- wees duidelijk en consequent;
- voorkom een te grote uitzonderingspositie voor het kind;
- ga na of de situatie op school veilig is;

– handhaaf de gang van zaken in de klas, daarmee biedt u het kind stabiliteit.

Je moet de grenzen van je eigen kunnen kennen (*kunde*), weten waartoe je niet in staat bent. Regelmatig contact en overleg met collega's voor intervisie, consultatie en advies is belangrijk om je handelen te toetsen (= overleg met derden).

In alle fasen van persoonlijke crisis speelt onmacht een cruciale rol. Wanneer je je eigen onmacht kunt en durft te aanvaarden kun je een leerling werkelijk helpen.

Algemene aandachtspunten:

- het contact van de leerkracht met de ouders zal zich voornamelijk blijven richten op het functioneren van de leerling op school;
- wees zorgvuldig met de privacy van kind en ouders;
- als het kind bekend is bij Veilig Thuis en het verandert van school, dan is het van groot belang dat het Veilig Thuis hiervan op de hoogte gesteld wordt;
- het belangrijkste is dat het kind zich door u gesteund voelt en het vertrouwen heeft dat er een manier is om te zorgen dat de mishandeling ophoudt.

Daarnaast is het belangrijk dat de schoolleiding een visie heeft op leerlingbegeleiding. Dit dient te zijn vastgelegd in het schoolbeleid en geconcretiseerd in een protocol. Hierbij moet ook zijn opgenomen op welke wijze de leerkrachten hun kennis en inzicht kunnen verdiepen en ondersteuning kunnen krijgen vanuit de schoolleiding.

(Protocol 'Vermoeden kindermishandeling' voor leerkrachten in het primair onderwijs, gezamenlijke uitgave Dienst OCW Den Haag en GGD Zuid-Holland West

bron: bewerking van: evenwicht, crisisbegeleiding van leerlingen. Reeks schoolpraktijk leerlingbegeleiding KPC/EPN 1998)

Bijlage 9. Dossiervorming kindermishandeling

Meldcode stap 1

Datum:	
Plaats:	
Situatiebeschrijving en aanwezigen: (Betreffende signalen die je ziet/hoort. Kortom: wanneer, waar, wie?)	
Signalen die duidelijk maken welke zorgen worden gezien, gehoord of geroken: (dit gezien vanuit de leerkracht/klassenassistent/Intern begeleider /iedereen die met het kind werkt.)	
Signalen die een vermoeden van huiselijk geweld of kindermishandeling bevestigen of juist ontkrachten: (Bijvoorbeeld blauwe plekken, verhalen van kinderen, gedragingen etc.)	
Contacten over deze signalen: (is het besproken met ouders, door wie, wat was de reactie, eventueel overleg met SMW of IB)	
Welke stappen worden nu gezet?	

Vervolgaantekeningen:	
------------------------------	--

Let op:

- De signalen moeten zo feitelijk mogelijk worden opgeschreven.
- Er moet uitdrukkelijk worden vermeld of het over feiten of over hypothesen of veronderstellingen gaat. Ook moet later worden aangegeven of deze worden bevestigd of juist ontkracht.
- Wanneer informatie van derden afkomstig is, moet de bron altijd worden vermeld.
- Leg diagnoses alleen vast als ze zijn gesteld door een medewerker die hierin geschoold is.

Bijlage 10. Bronvermelding

Gebruikte bronnen voor het opstellen van de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling Vechtstreek en Venen:

- Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (www.meldcode.nl)

- www.handelingsprotocol.nl
Kies hier voor basisonderwijs

- Protocol 'Vermoeden kindermishandeling' voor leerkrachten in het primair onderwijs, gezamenlijke uitgave Dienst OCW Den Haag en GGD Zuid-Holland West